

RENATA MEJAK

ČEZMEJNI STIKI PREBIVALCEV LENDAVE S SOSEDNJO MADŽARSKO

Uvod

V raziskavi Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Lendava so vprašanja čezmejnih stikov prebivalcev Lendave, zajeta na treh ravneh, in sicer kot:

- stiki pripadnikov madžarske narodnosti z matičnim narodom,
- stiki prebivalcev Lendave slovenske narodnosti s sosednjo državo Madžarsko njenimi prebivalci,
- stiki pripadnikov drugih etničnih skupin v Lendavi s sosednjo državo Madžarsko in njenimi prebivalci.

Narava teh stikov je, kljub nekaterim skupnim potezam, različna (tako po kvantitativni, kvalitativni, vrednostni in afektivni ravni). Nekatere pomembne spremembe zadnjih let na področju pravic povezovanja narodnih manjšin z narodno matico, so narekemale, da so v prispevku uvodno širše obravnavana vprašanja čezmejnega sodelovanja, in sicer s posebnim poudarkom na oblikovanju stikov pripadnikov madžarske narodnosti v Lendavi (v preteklosti in sedanjosti) z narodno matico.

Prispevek je izsek iz študije "Čezmejni stiki in percepcija Madžarske pri prebivalcih Lendave" in je hkrati sestavni del raziskave "Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Lendava".

O pravici povezovanja manjšin z narodno matico

I.

Med strokovnjaki za narodnostna vprašanja vlada soglasje o tem, da je eden nujnih pogojev za ohranjanje in razvijanje narodne manjšine nemoteno sodelovanje z narodno matico tj. z narodom, kateri manjšina pripada. Pravica narodne manjšine do povezovanja z narodno matico in skrb narodne matice za zaščito etničnih značilnosti manjšin ter ustvarjanja pogojev za ohranjanje njihove identitete, je sestavni del mednarodnega prava. Pravico do povezovanja manjšin z narodno matico vsebujejo mednarodni dokumenti, sprejeti na podlagi razvoja mednarodnega prava o zaščiti pravic človeka in splošnih načel o pravici manjšin. Večina sodobnih držav je vključila v svojo ustavo in druge pravne akte splošne pravice o zaščiti človeka in manjšin.

B. Vukas ugotavlja, da so se na temelju celotnega dosedanjega razvoja mednarodne zaščite manjšin, oblikovala nekatera splošna pravna načela o položaju manjšin, ki imajo značaj "splošnih pravnih načel".¹ Med temi "splošnimi pravnimi načeli" Vukas navaja v 11. točki (poleg običajnih pravic manjšine na neoviran ekonomski družbeni, politični in kulturni razvoj) pravico manjšine na vzpostavljjanje in ohranjanje stikov z matičnim narodom in hkrati s tem tudi pravico manjšin do povezovanja z narodno matico.

Slovenski strokovnjak za narodnostna vprašanja dr. Ernest Petrič opredeli pravico stikov manjšine z matičnim narodom kot poseben vidik narodnomajšinske problematike. Ugotavlja, da je prav čvrsta, pristna vez z narodno matico eden od temeljnih pogojev za obstoj in razvoj narodne manjšine kot dela naroda. Hkrati pa stike z matičnim narodom označuje v primeru tipičnih narodnih manjšin, (to je tistih, ki so nastale zavoljo razmejitev med državama) kot eno od ključnih vprašanj. Preprečevanje povezovanja narodne manjšine z matico (po dr. E. Petriču), ni nič druga kot poseben vidik asimilacijske politike.²

S sprejetjem in uveljavljanjem dokumenta Konference KEVS-a se je spremenila dolgoletna praksa iz časov blokofske delitve sveta, ko so države realnega socializma bolj ali manj ovirale neposredno obmejno sodelovanje in povezovanje prebivalcev na obeh straneh meje. Danes bi bili poskusi preprečevanja stikov manjšine z narodno matico označeni kot nesprejemljiva asimilacijska in diskriminacijska politika. Pozitivni premiki na področju mednarodne politike danes zavračajo nekatere težnje preteklosti, ki prihajajo do izraza v pogledih, da je:

- nemoten razvoj narodne manjšine mogoče uresničevati le s političnim vključevanjem v "matično državo", tj. manjšinsko vprašanje naj bi se reševalo s spreminjanjem državnih mej;
- skrb in prizadevanja narodne matice za ohranjanje svoje narodne manjšine pomeni vmešavanje v notranje zadeve druge države.

Sodobne oblike mednarodnega sodelovanja, ki so dobile nov zalet z razpadom blokofske delitve sveta, omogočajo povezovanje narodnih manjšin z narodno matico na podlagi norm mednarodnega prava in ne le na osnovi dobre volje kakšne države (kot se je to dogajalo v preteklosti).

Doseženo stanje v evropskih okvirih na področju priznavanja in uresničevanja pravice do sodelovanja z matičnim narodom je rezultat večdesetletnega razvoja mednarodnih odnosov in spremenjenih razmer v svetovni politiki.

Čezmejni stiki in sodelovanje, je po II. svetovni vojni, v skladu z dejavniki, ki determinirajo glavne tokove sodelovanja (zlasti politika, kulturne tradicije, pripravljenost za sodelovanje, itd.) utiralo različne poti v zahodni in vzhodni Evropi. Države bivšega vzhodnega bloka so v preteklosti postavljale sodelovanju čez mejo (zlasti neposrednemu spontanemu čezmejnemu sodelovanju

¹ B. Vukas, Etničke manjine i medjunarodni osnosi, Zagreb, Školska knjiga 1978, stran 126.

² Dr. Ernest Petrič, Mednarodnopravno varstvo narodnih manjšin, Obzorje, Maribor 1977 stran 297.

ljudi), številne ovire. Temeljnega pogoja sodelovanja manjšine z matico, in sicer odprtosti meje, niso spoštovali.

V pogojih blokovske delitve sveta so jasna "splošna pravna načela" o pravici sodelovanja manjšin z narodno matico, naletela pogosto na nepremostljive ovire. V praksi se je ta pravica nemalokrat uveljavljala zgolj na verbalni-deklarativni ravni, in sicer v političnih govorih na meddržavnih srečanjih in v partijskih dokumentih (ki so ostajali neuresničeni in za širšo javnost neznani),³ v katerih so narodnim manjšinam (oziroma "narodnostim" kot so imenovali običajno manjšine v socialističnih državah) namenjali v takratni politični terminologiji vlogo "mostu" med državama.

Z nekaterimi nepriljubljenimi ukrepi (obvezna menjava denarja na meji, obmejne dovolilnice za obmejna območja, maloštevilni mejni prehodi, zamudni postopki pri izdajanju potnih listov, slaba prometna povezanost obmejnih krajev, itd.) so države pripadnice vzhodnega bloka ovirale stike matic z manjšinami in povezovanje pripadnikov manjšin z matičnim narodom.

Procesi demokratizacije in ukinjenje blokovske delitve sveta so omogočile pripravo in sprejem dokumenta Konference KEVS-a v Kopenhagnu, ki daje podlago za vpostavljanje in ohranjanje neoviranih stikov narodne manjšine z državljanji drugih držav s katerimi delijo skupno etnijo, narodno pripadnost, kulturno dediščino in religijo.⁴

Pravica povezovanja narodnih manjšin z narodno matico je zajeta tudi v predlogih evropske konvencije za zaščito manjšin, ki v 5. členu poudarja pravico manjšin do vzdrževanja in razvijanja čezmejnih stikov s pripadniki njihove skupnosti. Ta pravica vključuje, po besedilu dokumenta tudi svobodno prestopanje meje v obe smeri.⁵

Ustava Republike Slovenije sledi duhu mednarodnih dokumentov o zaščiti narodnih manjšin in v sistem manjšinskih pravic uvršča (64. člen ustave) pravico avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti in njunih pripadnikov do negovanja odnosov z njunima matičnima narodoma in njunima državama.⁶ Uveljavljanje posebnih pravic, ki jih našteva 64. člen Ustave Republike Slovenije, in med katere spada zagotovljena pravica povezovanja z matičnima narodoma, Slovenija gmotno in moralno podpira.

Na splošno lahko sklenemo, da spremembe v mednarodni politiki, ki so našle svoj odraz v dokumentih KEVS-a, Evropske skupnosti in OZN (nastalih v

³ Večine partijskih resolucij, ki so obravnavale "narodnostno vprašanje", na Madžarskem javnost ni poznala. V veljavi je bila praksa (do 80. let), da so s temi dokumenti seznanili le partijsko članstvo, ker dokumentov niso publicirali.

⁴ Document of the Copenhagen meeting of the Conference on the Human Dimension of the Conference on Security and Co-operation in Europe, Copenhagen June 1990, stran 9, točka 32.4.

⁵ Council of Europe "Proposal for a European Convention for the protection of Minorities, 4 march 1991, Strasbourg.

⁶ Ustava Republike Slovenije, Uradni list RS, št. 33-1409/91 z dne 28. decembra 1991.

času 1989-92)⁷ pričajo o univerzalnem in poglobljenem pristopu k manjšinskim vprašanjem in dajejo ustrezne okvire za normalno komunikacijo manjšin z narodnimi maticami.

Priznavanje pluralistične demokracije, ki spoštuje človekove pravice in temeljne svoboščine (med katere spadajo tudi nemoteni stiki manjšine z matico), dopušča univerzalno medsebojno povezanost delov narodnega telesa. S tem hkrati izginjajo (ali se vsaj blažijo) konflikti znani iz preteklosti, med "lojalnostjo državi" in "lojalnostjo etnosu".

Ne glede na visoko vrednotenje pomena stikov manjšine z narodno matico, velja poudariti tudi potrebo vključenosti manjšine v okolje kjer živi. Narodni manjšini je zaradi dvojne vezanosti usojena dvosmerna aktivnost. Po eni strani sodelovanje in ohranjanje vezi z matičnim narodom, po drugi strani pa delovanje v okolju kjer živi. Dvojna vezanost lahko tako manjšino samo kot tudi celotno okolje v katerem živi manjšina, bogati s svojstveno pestrostjo in barvitostjo narodnostno mešanega kraja.

II.

Praksa odnosov med manjšinami in narodnimi maticami v svetu ubira različne poti. Ni univerzalnih napotil in receptov za sodelovanje manjšine z narodno matico in za stike matice s svojo narodno manjšino. Vsaka narodna manjšina živi lastno življenje v političnih, ekonomskih, kulturnih in socialnih okvirih države, ki ji pripada.

Ne glede na nujne razlike v odnosih med maticami in manjšinami je vendar mogoče izluščiti nekatere skupne kazalce, ki lahko pozitivno vplivajo na sodelovanje med manjšino in narodno matico. Ti so zlasti:

- demokratični politični sistem države narodne matice in njena pripravljenost (gmotna in moralna) za sodelovanje s svojimi manjšinami,
- politični sistem države, kjer živi manjšina in nudenje pomoči (gmotne in moralne) manjšinam za sodelovanje z narodno matico,
- meddržavno sodelovanje med državo matičnega naroda in državo, kjer živi manjšina.

Pri povezovanju manjšine z matico, kakor tudi manjšine z večinskim narodom v svojem življenjskem okolju, ima pomembno vlogo sorodnost ali različnost kulturnih vzorcev, tradicij, zgodovinskih izkušenj, civilizacijskih in vrednostnih norm. Sorodnost olajša in utrjuje sodelovanje med manjšino in matico, hkrati pa razlike lahko moteče in zaviralno vplivajo na medsebojno sodelovanje.

⁷ Ti dokumenti so zlasti dokumenti konferenc v Kopenhagnu, Parizu, Moskvi (1990-91), Pariška karta nove Evrope (1990), Dokumenti Evropskega sveta o zaščiti manjšin (1991), Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih (1992).

Na uspešnost sodelovanja narodne manjšine z matico vplivajo oblike, načini in vsebina medsebojnega sodelovanja. Običajno se čezmejno sodelovanje odvija kot:

- sodelovanje na mednarodni ravni med državama (kjer živi manjšina in med državo (kjer živi matični narod),
- kot sodelovanje na regionalni ravni (obmejno sodelovanje regij),
- neposredno sodelovanje pripadnikov narodne manjšine z narodno matico (ki je lahko organizirano ali spontano).

V pogojih blokvske delitve sveta je bilo neposredno spontano sodelovanje pripadnikov narodne manjšine z narodno matico, bolj ali manj ovirano in pod vplivom bilateralnih in tudi medblokvskih odnosov. Temeljna oblika sodelovanja se je odvijala na meddržavni in mednarodni ravni. Tovrstno sodelovanje je bilo mogoče obojestransko uravnati (država je odločala, kdaj in kako pospeševati oziroma ohlajati sodelovanje) in tudi nadzirati. Iz teh razlogov je imela v času državnega socializma, sodelovanje na meddržavni ravni, prednost pred nekontroliranim in spontanem sodelovanjem posameznikov ali skupin.

Prav nasprotno od vzhodno evropskega modela čezmejnega sodelovanja so se večinoma razvijali stiki med državami z demokratičnim političnim sistemom. V teh državah je malo (ali nič) formalnih listin o medsebojnem sodelovanju, vendar poteka sodelovanje izredno uspešno in trdno, z velikim poudarkom na individualnih čezmejnih povezavah. Te primere lahko konkretiziramo z navedbami. T. Lundna, ki navaja medsebojno sodelovanje petih držav (Danske, Švedske, Finske, Norveške, Islandije), med katerimi so medsebojne formalne vezi sodelovanja zelo slabotne (predlogi za politično, ekonomsko in vojaško sodelovanje so pred leti propadli), sodelovanje na individualni ravni pa je odlično. Popotovanja v sosednjo, prijateljsko nordijsko državo ljudje ne doživljajo kot potovanja v inozemstvo.⁸

Ne glede na preteklo prakso čezmejnega sodelovanja med socialističnimi državami, (ki je temeljilo na večjem poudarku pomena sodelovanja na meddržavni ravni kot na množičnem in spontanem sodelovanju na individualni ravni), je imelo čezmejno sodelovanje na mednarodni ravni, številne pozitivne vidike. Kljub temu, da je bilo tovrstno sodelovanje opremljeno s številnimi deklaracijami, političnimi frazami in obljubami (ki se pogosto niso uresničile), je manjšina v okviru meddržavnega sodelovanja nastopala kot element mednarodnih odnosov, hkrati pa so se manjšinski interesi vključevali v bilateralne odnose in s tem omogočili vpliv manjšine na zunanjo politiko.

Vsebinsko se sodelovanje narodne manjšine in matice po navadi usmerja na kulturno in jezikovno področje. Posebnega zanimanja in pomoči matice je običajno deležno manjšinsko šolstvo, manjšinske kulturne organizacije in organiziranje študija (štipendije) za pripadnike manjšine v narodni matici. Skozi te dejavnosti skuša narodna matica najbolj učinkovito vplivati na ohranjanje samobitnosti svoje manjšine.

⁸ Thomas Lundén, *Linguistic Minorities in Boundary Areas, Boundaries and Minorities in Western Europe*, Franco Angelli Ed. Milano 1982, stran 149.

III.

Povezovanje narodne manjšine z matico je v življenju manjšinske skupnosti eno od ključnih vprašanj, vendar so jih mednarodni dokumenti o varstvu manjšinskih vprašanj, pričeli vključevati v sistem zaščite manjšin, šele v zadnjem obdobju. Zato lahko le pritrdimo avtorju, ki je menil, da tudi znanstvene razprave o manjšinskih pravicah, odnos med matico in manjšino le izjemoma obravnavajo.⁹

Nekatera znamenja kažejo na to, da bo prihodnji razvoj na področju povezovanja narodne manjšine z matico, približeval zamisli o "spiritualizaciji meje" (kot je ta proces poimenoval madžarski filozof Radnóty Miklós), ki bo odprta in prehodna brez vsake ovire. Taka meja je že uveljavljena v zahodno evropskem prostoru. Uveljavljanje sodobno koncipirane odprte meje, ne bi ločevalo, temveč povezovalo narode in države.

Dejstvo je, da so danes nekatera stara pojmovanja in predstave o meji že presežena, nova sodobna koncepcija o odprti in prehodni meji pa še ni v celoti uresničena. To pomeni, da pojem "državne meje", ki danes hkrati zadržuje in ločuje, ni preprost, brezčasen, nevtralen in enoznačen.¹⁰

Čezmejno sodelovanje prebivalcev Lendave z Madžarsko

Zgodovinsko ozadje

Status Madžarov v Lendavi (in v celotnem Prekmurju) se je spremenil 12. avgusta 1919, ko je jugoslovanska vojska, po sklepu Vrhovnega sveta mirovne konference v Parizu, zasedla Prekmurje. Po nekaj tednov trajajočih zapletih, ko so zaradi nepoznavanja razmer v Prekmurju, dolnjelendavski del Prekmurja dodelili Hrvaški, so sporno zadevo o pripadnosti Lendave in njene širše okolice, rešili 2. septembra 1919, ko je minister dr. Pribičević (po posredovanju dr. Kukovca) odredil, da ostane zasedeno Prekmurje do ustavne ureditve upravná enota pod vodstvom civilnega komisarja, ki ga je imenovala deželna vlada za Slovenijo.

Zgodovinske spremembe, povezane z izidom prve svetovne vojne, so povzročile, da so Madžari izgubili status večinskega naroda v Prekmurju, ter postali manjšina. Za prebivalstvo Lendave je bilo prvo leto življenja v kraljevini SHS polno negotovosti. Poleg socialne negotovosti, ki je prevladovala po prvi svetovni vojni in v novo nastali državi (mnogi prebivalci Lendave so ostali brez zaposlitve zaradi neobvladanja slovenskega jezika), so se v letih 1919 in 1920

⁹ Teodor Domej, O stikih med manjšino in matico iz zornega kota Koroških Slovencev, Razprave in gradivo, št. 13-14, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 1981.

¹⁰ Bruna de Marchi, Anna Maria Boileau, Boundaries and Minorities in Western Europe, stran 9, Ed. Franco Agnelli, Milano 1992.

vrstili obmejni vpadi madžarskih vojakov z namenom, da bi med prebivalci izzvali preplah in nezaupanje v trajnost obstoječe meje.¹¹

Mirovna pogodba med zavezniki in Madžarsko je bila podpisana šele 4. junija 1920 v Trianonu (trianonska mirovna pogodba je sestavni del versailleske mirovne pogodbe) zaradi proletarske revolucije na Madžarskem. S Trianonsko pogodbo postane Prekmurje sestavni del kraljevine SHS. Te ozemeljske spremembe so ločile Madžare, ki so živeli v 26. strnjenih vaseh ob vzhodni prekmurski meji in v Lendavi, od matičnega naroda.¹²

V obdobju kraljevine Jugoslavije (1919-1941) so bile možnosti za sodelovanje med sosednjo Madžarsko in prebivalci Lendave zelo skromne. Na meji, ki poteka le nekaj kilometrov od središča Lendave je bil promet v obdobju kraljevine SHS le neznaten. Železniška proga, ki je povezovala Lendavo z županijo Zala in z madžarskim zaledjem, je bila ukinjena. Domačini večinoma niso imeli potnih listin, potrebnih, za prestop meje, maloobmejni promet pa je bil nerazvit. Velika večina prebivalcev Lendave v 22 letih ni prestopila državne meje, prav tako so bili prihodi z druge strani meje v Lendavo redki in izjemni.

Glede na dejstvo, da je bilo neposrednih čezmejnih stikov izredno malo, so bili prebivalci Lendave in drugih krajev z madžarskim prebivalstvom slabo informirani o političnem, gospodarskem in kulturnem dogajanju na Madžarskem. Posredne stike z življenjem na Madžarskem so ohranjali le redki, premožnejši posamezniki v Lendavi, ki so bili naročeni na madžarske časopise (npr. na *Pesti Napló*), na manj zahtevne revije (*Szinházi élet* Parizsi ditivat, *Délibáb*) in na versko literaturo. Radijski sprejemniki na katerih je bilo mogoče spremljati (sicer slabo slišen) program radia Budimpešte, so bili nedostopni (zaradi visoke cene) širšim plastem prebivalstva.

Temeljna značilnost tega obdobja je zaprtost in odrezanost lendavskega območja od večjih madžarskih in tudi slovenskih (zaradi slabih prometnih povezav) gospodarskih in kulturnih središč. Znano je, da se je za Prekmurje razširilo v tistem času ime "Sibirija" med slovenskimi uradniki, ki so prihajali službovat v periferno Prekmurje.

Slaba povezanost Lendave (in Prekmurja) s sosednjo Madžarsko je bila značilna za celotno obdobje kraljevine Jugoslavije. Na novo pa se je izoliranost reproducirala kmalu po letu 1945. Še predno so se negotove poveljne razmere dodobra stabilizirale na obeh straneh meje, je po sprejetju Resolucije informbiroja prišlo do hladne vojne napetosti. Poleg številnih negativnih posledic, ki jih je povzročila resolucija IB (zlasti na gospodarskem področju) je prebivalstvo Lendave (in drugih krajev ob meji z Madžarsko) najbolj prizadela dolgoletna prekinitev čezmejnega sodelovanja z Madžarsko in onemogočanje povezovanja Madžarov z matičnim narodom.

¹¹ Miroslav Kokolj, *Prekmurski Slovenci 1919-1941*, Pomurska založba 1984, stran 34.

¹² Po prvi uradni jugoslovanski statistiki iz leta 1921 je bilo v Prekmurju 74.432 Slovencev in 14.413 Madžarov (Konkretni podatki o ljudskem štetju z dne 31. 1. 1921 v knjigi M. Kokolj, *Prekmurski Slovenci 1919-1941*, stran 111).

Raven odnosov med Slovenijo-Madžarsko in madžarsko manjšino v Lendavi in narodno matico, so pogojevali meddržavni odnosi SFR Jugoslavije in Ljudske Republike Madžarske. Ta odnos so v preteklosti determinirali po eni strani travmatično razmerje med Jugoslavijo in Madžarsko (ki se je le postopno in previdno normaliziralo do začetka 60. let) in po drugi strani večdesetletna indiferentnost narodne matice (Madžarske) do njenih manjšin v sosednih državah in po svetu.

Nacionalna politika na Madžarskem, ki je temeljila na abstraktnem internacionalizmu je pometla "pod tepih" (kot danes označujejo takratno prakso uradne narodnostne politike) nacionalno vprašanje. Politika, ki ni kazala zanimanja za narodnostna vprašanja doma, je ostajala indiferentna tudi do usode Madžarov v zamejstvu in v svetu.

Posledice te politike se kažejo danes v dejstvu, da je postala narodna zavest tudi v matici negotova in v mnogih pogledih nerazvita. Na nacionalno identiteto madžarske manjšine v zamejstvu in v svetu pa je taka politika vplivala destruktivno.¹³

Vključenost Madžarske v vzhodnoevropski socialistični tabor je poleg različnih pristopov k narodnostnemu vprašanju, produciralo še druge (na prvi pogled celo bolj zaznavne) razlike med življenjem Madžarov v matici in Madžarov v Prekmurju. Madžarska narodna manjšina v Prekmurju je živela (več kot 40 let) v bolj sproščenih političnih in gospodarskih razmerah kot Madžari v matici, zlasti očitno pa je bil znatno višji življenjski standard Madžarov v Prekmurju kot Madžarov v matici. Ta dejstva so prej oddaljevala kot zbliževala narodno manjšino z matico, hkrati pa tudi vplivala na etnično vitalnost manjšine in na zmanjševanje interesa po ohranjanju nacionalne identitete. Na te pojave kažejo tudi nekatera opozorila, in sicer, da so prav na področju percepcije in recepcije matice, nastajali, v obdobju enopartijskega sistema na Madžarskem, problemi z identiteto madžarske manjšine v Prekmurju.¹⁴

Preobrat na področju čezmejnega sodelovanja z Madžarsko in na področju povezovanja madžarske manjšine z narodno matico nastane leta 1986 (po več desetletni ohromitvi in molčanju o usodi madžarskih manjšin), ko Madžarska sprejme mednarodne dokumente, ki obravnavajo zaščito narodnih manjšin, hkrati pa sama spremeni svoje poglede na manjšinsko vprašanje, tj. odreče se stališčem po katerih je skrb matice za narodno manjšino vmešavanje v notranje zadeve države. Politične spremembe in osamosvojitve madžarske države so bistveno spremenile odnos do nacionalnega vprašanja, revidirale pojem naroda in narodne identitete. Zlasti so se okrepile razprave v zvezi z revizijo pojma "madžarski narod".¹⁵

¹³ Dr. Varga József, *A magyarságtudat alakulása a több nyelvvű Könyvezetben Naptár*, 1922, stran 108.

Dr. Varga József, *A nemzetiségi identitás és a magyarságtudat megőrzése es gyakorlata*, Naptár 1990, stran 30.

¹⁴ Gönc László, *Nemzetiségi gondok és elképzelesek*, Muratáj 1989/1.

¹⁵ Hanák Péter, *A nemzetfogalom revíziója*, Magyar Nemzet, Budapest 8. XI. 1992, stran 9.

Kljub različnim pogledom na to vprašanje je poenotenje mogoče zaslediti na točki razširitve pojma madžarskega naroda, in sicer v smislu integriranja madžarstva v diaspori v pojem madžarskega naroda. Nastale spremembe na Madžarskem so bistveno vplivale na medsebojne odnose med narodno matico in manjšinami, hkrati pa so potrjevale dejstvo, da je sodelovanje manjšine z narodno matico odvisno od stopnje demokratičnosti političnega sistema države v katerem manjšina živi, od stopnje demokratičnosti političnega sistema narodne matice, od odnosov med državama (država manjšine in država matičnega naroda), pripravljenosti za sodelovanje in od finančnih sredstev, ki jih državi namenjata za sodelovanje.

Bistveni kvalitativni premiki na področju medsebojnega čezmejnega sodelovanja, ki je bistvenega pomena za prebivalce Lendave, (zlasti pa madžarsko manjšino v Lendavi in v širši okolici), pomeni odprtje mednarodnega mejnega prehoda Dolga vas-Rédics leta 1966 in ukinitve vstopnih viz med SFR Jugoslavijo in LR Madžarsko. Z odprtjem mejnega prehoda je bila po več desetletnem premoru dana možnost, kljub pozneje uvedenem omejevalnim ukrepom (obvezna menjava denarja, itd.), za neposredno povezovanje pripadnikov madžarske manjšinske skupnosti z narodno matico. Lendavsko območje pa se je s postopnim oživiljanjem čezmejnega prometa, sčasoma otreslo zaprtosti in marginalnega položaja.

Z odprtjem mejnega prehoda v Dolgi vasi so čezmejni stiki prebivalcev tega področja oživeli, pravico do sodelovanja z narodno matico pa so prvič v zgodovini tega mejnega področja (tj. od 1919) pričeli množično izkoriščati. V 60. letih so že mnogi prebivalci Lendave in okolice imeli potne liste (za neomejeno število prehodov) in maloobmejne prepustnice. Večina obiskovalcev iz Slovenije je odhajala na obisk na Madžarsko z lastnimi prevoznimi sredstvi, občasno pa so bile uvedene tudi redne avtobusne proge, ki so povezovale kraje na obeh straneh meje. (Avtobusne zveze so bile kmalu zaradi nerentabilnosti ukinjene, večina obiskovalcev iz Slovenije je imela lastna prevozna sredstva, obratnega toka pa ni bilo veliko).

Obiski z Madžarske strani, kjer so bile (do leta 1990) v veljavi večje formalnosti za pridobitev potnih dovoljenj kot v Sloveniji, so bili, zlasti v prvem obdobju po odprtju meje, manjštevinski. Sčasoma se je neposredno obmejno sodelovanje z madžarske strani uravnavalo v skladu z demokratizacijo življenja na Madžarskem in z rastočo ali padajočo kupno močjo prebivalstva onstran meje. Na splošno lahko ocenimo, da je v obdobju 1966 do druge polovice 80. let Madžarska na politični deklarativni ravni podpirala čezmejne stike prebivalcev. Na konkretni ravni pa je madžarska politika te stike tolerirala, hkrati pa poskušala z raznimi nepriljubljenimi ukrepi slabiti (oziroma jih nadzorovati) neposredne stike ljudi z obeh strani meje.

Prebivalcem z maloobmejnimi propustnicami iz Slovenije so dovoljevali 8 prehodov na leto,¹⁶ prehajanje s potnimi listi pa so ovirali z obvezno menjavo

¹⁶ Sporazum o ureditvi maloobmejnega prometa med Jugoslavijo in Madžarsko (Uradni list SFRJ 3/66).

dinarjev v forinte (po nizkem uradnem tečaju). Po ukinitvi obvezne menjave oviro za čezmejne stike predstavlja še danes veljavna nekonvertibilnost tolarja na Madžarskem in forinta v Sloveniji. Olajšav pri prehajanju državne meje so bili deležni pripadniki madžarske narodnosti. S posebnimi propustnicami so jim omogočali kulturne stike na Madžarskem brez obvezne menjave denarja.

Navedene administrativne ovire v preteklosti so povzročile, da so bili neposredni obmejni stiki prebivalcev ob madžarsko-slovenski meji znatno skromnejši kot ob slovensko-avstrijski in slovensko-italijanski meji.¹⁷

S spremembo političnega sistema na Madžarskem, leta 1990 so bile številne administrativne ovire, ki so vplivale na obmejno sodelovanje, odpravljene.

Hkrati s političnimi spremembami se je spremenila tudi podoba meje (odstranili so žične in druge ovire ob meji, formalnosti ob prehodu madžarske državne meje so poenostavili, odnos do potnikov je postal vljudnejši, itd.). Čezmejni stiki prebivalstva so postali bolj sproščeni in spontani. Čezmejno sodelovanje vzpodbuja tudi novi meddržavni mejni prehod Pince-Tornyiszentmiklos, ki je bil odprt leta 1992.

Institucionalni stiki Madžarov v Lendavi z narodno matico

Načrtno sodelovanje na institucionalni ravni z madžarsko državo je potekalo od leta 1963, ko je bila podpisana konvencija o sodelovanju med SFR Jugoslavijo in LR Madžarsko na področju znanosti, prosvete in kulture.¹⁸ Programi sodelovanja (praviloma so načrtovali sodelovanje za obdobje dveh let) so se v naslednjih letih kvalitativno in kvantitativno širili hkrati pa so bila v njih vedno bolj prepoznavna interesna področja sodelovanja Slovenije.

V prvih letih sodelovanja se je dvostransko povezovanje odvijalo zlasti na prosvetno kulturni ravni, kasneje pa je bilo v programe ustrezno umeščeno tudi sodelovanje na znanstveni ravni (stiki akademij, univerze, visokih šol, raziskovalnih inštitutov, muzejev, knjižnic, itd.).

Meddržavni sporazumi so omogočali konkretno sodelovanje madžarske narodne manjšine z matico, zlasti na področju izobraževanja (neposredni stiki vzgojno-izobraževalnih organizacij, štipendije za visokošolski in podiplomski študij, od šolskega leta 1993/94 tudi možnost šolanja na srednji stopnji na Madžarskem na gimnazijah, ekonomski srednji šoli in umetniških šolah;

¹⁷ Za ilustracijo povzemamo podatke iz raziskave Slovenci in Madžari (INV, Ljubljana 1987, stran 365) kjer je navedeno, da so v letu 1985 upravičenci do obmejnega osebnega prometa prestopili jugoslovansko-italijansko mejo 5.761.678 krat v obe smeri, na jugoslovansko-avstrijski meji 618.877 krat, na jugoslovansko-madžarski meji na področju SR Slovenije pa samo 88.351 krat v obe smeri.

¹⁸ Konvencija o naučnoj, prosvetnoj i kulturnoj saradnji s LR Madžarskom, uradni list SFRJ 12/1964/948.

izpopolnjevanje učiteljev dvojezičnih šol na Madžarskem) in kulturnega delovanja.

Hkrati z bogatitvijo vsebine kulturno-prosvetnega in znanstvenega sodelovanja je bilo v večji meri omogočeno sodelovanje predstavnikov madžarske narodne skupnosti pri pripravi programov sodelovanja. Vključevanje predstavnikov madžarske narodne skupnosti k pripravi programov sodelovanja z Madžarsko je temeljilo na sprejetih stališčih Skupščine SR Slovenije iz leta 1977 (leta 1986 je ta stališča Skupščina ponovno potrdila),¹⁹ da je treba v vse mednarodne stike s sosednimi območji na Madžarskem (in Italiji) vključevati tudi pripadnike narodne manjšine.

Sodelovanje na gospodarskem področju z Madžarsko je prav tako omogočalo navezavo stikov z matičnim narodom. V preteklosti se tovrstno sodelovanje, kljub občasnim vzponom (obmejna blagovna menjava je svoj vzpon doživljala v letih 1981/82) ovirali gospodarski in finančni predpisi, dolgotrajno pridobivanje atestov in soglasij, prepočasno dogovarjanje za odpravo tehničnih ovir pri partnerjih, itd. Čezmejno sodelovanje organov oblasti, političnih in družbenih organizacij se je po ureditvi odnosov med Madžarsko in Jugoslavijo (leta 1966) postopno vedno bolj razvijalo in hkrati tudi vzpodbujalo in olajševalo vse vrste sodelovanja madžarske narodne skupnosti z narodno matico.

Višjo raven pravnega varstva, ohranjanja in razvijanja narodne identitete pripadnikov madžarske narodne skupnosti v Sloveniji (in slovenske manjšine na Madžarskem) zagotavlja Sporazum, ki je bil podpisan 6. XI. 1992 v Ljubljani na ravni zunanjih ministrov.²⁰

Sporazum izhaja iz načel mednarodnih dokumentov o človekovih pravicah in svoboščinah ter mednarodnih dokumentov o varstvu manjšin²¹ in našteva konkretna področja sodelovanja, ki so nujna za ohranitev in razvoj ter svobodno izražanje kulture, jezikovne, verske in celovite slovenske oziroma madžarske identitete.

V okviru navedenih prizadevanj podpisnici v 10. členu dokumenta zagotavljata možnosti za vsestranske, svobodne in neposredne stike manjšin z matičnim narodom ter njegovo državo in javnimi ustanovami. V ta namen bosta podpisnici odpirali nove mejne prehode, skrbeli za prometne povezave, podpirale gospodarske in kulturne stike ter izmenjavo strokovnjakov. Ures-

¹⁹ Uradni list SR Slovenije 11/77-565.

Poročevalec Skupščine SR Slovenije in Skupščine SFR Jugoslavije, Ljubljana 18. 2. 1986 stran 5.

²⁰ Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (dokumentacija INV Ljubljana). Sporazum je leta 1993 ratificirala Skupščina R Slovenije in Republike Madžarske.

²¹ Sporazum našteva Splošno deklaracijo o človekovih pravicah, Pakt o državljanskih in političnih pravicah, Pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, Konvencijo o odpravi vseh oblik diskriminacije, Konvencijo ZN o otrokovih pravicah, Helsinško sklepno listino, Pariške listine za novo Evropo, Dokument Pariškega, Kopenhaškega in Moskovskega srečanja Konference o človekovi dimenziji KVSE, Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Konvencije Sveta Evrope o regionalnih in manjšinskih jezikih.

ničevanje Sporazuma iz leta 1992, ki omogoča celovite stike z matičnim narodom bo mogoče zaslediti šele v prihodnjih letih. V času nastajanja naše raziskave (jeseni 1991 tj. leto dni po političnih spremembah na Madžarskem, ki hkrati vključuje tudi bistveno spremenjen odnos matice do Madžarov v zamejstvu in v svetu) so šele potekale priprave na širitev in kvaliteto poglobitev stikov z narodno matico na institucionalni ravni.

Med dejavnike, ki pomembno vplivajo na intenzivnost in kvaliteto stikov madžarske manjšine z narodno matico, se uvršča Madžarska samoupravna narodnostna skupnost v Prekmurju. (Muravidéki Magyar Nemzetiségi Öngazgatási Község) s svojo aktivnostjo Skupnost implementira koncept manjšine kot samostojnega subjekta na področju mednarodnega sodelovanja. Med dvajsetimi nalogami predstavniškega telesa skupnosti namenjajo statutarna določila Skupnosti²² povezovanju z matičnim narodom posebno mesto. Dokument navaja, da "... v interesu vsestranskega razvoja narodnosti pozorno spremljajo stike z matičnim narodom in poseben poudarek dajejo nadaljnjemu razvijanju sodelovanja". Programi sodelovanja z institucijami matičnega naroda (in tudi z neinstitucionalnimi skupinami ali posamezniki) so iz leta v leto vsebinsko bogatejši, zlasti po spremenjenem odnosu madžarske politike do Madžarov v zamejstvu (po letu 1986, še posebej pa po letu 1990).

O poteku in izkušnjah sodelovanja nazorno pričajo prikazi v pomurskem madžarskem in tudi slovenskem tisku (Népújság, Vestnik), občasno pa tudi časopisi Večer, Delo, itd.; radijske in TV oddaje (na lokalni in nacionalni ravni). Iz navedenih virov lahko povzamemo, da se sodelovanje madžarske manjšine z matičnim narodom dobro razvija. Pogosti so obiski zlasti umetnikov in tudi strokovnjakov različnih področij, ki izvajajo glasbene in gledališke predstave, literarne večere, predstavitev strokovnih del, pomembnejša dogajanja na Madžarskem, itd. na območjih, kjer živi madžarska manjšina.

Programi sodelovanja omogočajo tudi obiske in sodelovanje pripadnikov madžarske narodne skupnosti in ostalih prebivalcev Lendave na različnih kulturnih in strokovnih srečanjih na Madžarskem. V okviru teh srečanj se seznanjajo s kulturno dediščino in z življenjskimi, političnimi ter socialnimi razmerami na Madžarskem.

V zadnjem času (l. 1991 in 1992) Madžarska posveča stikom z Madžari v zamejstvu in v svetu poseben pomen. Z namenom, da bi bili ti stiki stalni, dobro programirani in organizirani ter učinkoviti so ustanovili posebne zveze za razvijanje stikov in za nudenje pomoči Madžarom (in njihovim organizacijam) zunaj Madžarske. Tako so se izoblikovale zveze kot so: Rákóczi, Szövetseg, Erdélyi, Szövetség in Hunyadi Szövetség (slednja spremlja položaj, nudi podporo in sodelovanje madžarski narodni skupnosti v Prekmurju).

Zanimanje za Madžare, ki živijo kot manjšine v sosednjih državah ali po svetu, dokazuje oživitev delovanja Svetovne zveze Madžarov (avgusta 1992 je potekal III. kongres zveze v Budimpešti), ki predstavlja demokratično zasno-

²² A. Muravidéki Magyar Nemzetiségi Öngazgatási Község statutáris határoza módosítása (1990 július 20) Dokumentációja INV, Ljubljana.

vano nevladno organizacijo Madžarov zunaj meja Madžarske s sedežem v narodni matici.

Med svojimi temeljnimi nalogami Svetovna zveza Madžarov našteva skrb za ohranjanje madžarske narodne identitete, skrb za kulturo materinščine in kulturno dediščino. Med cilje Svetovne zveze so vključena prizadevanja po povezovanju vseh Madžarov zunaj Madžarske, skrb za zaščito njihovih pravic v okviru mednarodnih forumov. Hkrati pa želi Svetovna zveza vključevati Madžare zunaj Madžarske v proces nastajanja uspešne in razvite madžarske države.²³

Čezmejni osebni stiki prebivalcev Lendave s sosednjo Madžarsko

Podoba o Madžarski in o življenju čez mejo nastaja pri prebivalcih obmejnega območja v Lendavi iz različnih virov (iz neposrednih osebnih izkušenj, posrednih izkušenj, iz javnih občil, knjig, revij, itd.). Med različnimi viri, zavzemajo neposredne osebne izkušnje (pridobljene z živim stikom z življenjem in ljudmi na Madžarskem) osrednjo vlogo pri oblikovanju pogledov na sosednjo državo in njene ljudi. Izsledki naše raziskave so pokazali, da naši respondenti namenijo med 14. različnimi viri (kot so šola, tisk, RTV, itd.), osebnim izkušnjam in s neposrednim tiskom največjo težo pri oblikovanju pogledov na sosednjo Madžarsko in njene ljudi.

Visoko število obiskov na Madžarskem kaže, da imajo prebivalci Lendave v današnjih neoviranih razmerah prehajanja državne meje, dokaj intenzivne neposredne stike s sosedi. Le maloštevilni anketiranci so izjavili (4,0%), da nikoli niso obiskali sosednje Madžarske.

O številu obiskov prebivalcev Lendave na Madžarskem (s pogledom na narodnostno sestavo obiskovalcev) nas seznanjajo odgovori zbrani v okviru intervjuja:

Tabela št. 1 POTOVANJA LENDAČANOV NA MADŽARSKO

Frekvenca obiskov	Slovenci %	Madžari %	Drugi %	Skupaj %
1 - večkrat v tednu	1,9	2,8	1,1	2,1
2 - večkrat na mesec	22,3	41,6	27,5	29,1
3 - 2 - 3 krat na leto	51,6	45,8	42,9	48,6
4 - naključno (pribl. 1 krat na leto)	18,2	7,9	27,5	16,2
5 - nikoli	6,0	1,9	1,1	4,0

Iz podatkov lahko razberemo, da večina prebivalcev Lendave obiskuje Madžarsko 2-3x letno. Pri tej kategoriji prebivalcev Lendave narodnostna pripad-

²³ Dr. Kincses Előd, dr. Csapódy Miklós, A Magyarok Világsszövetségének feladatai és felépítése, Kapu, Budapest, 1992/8, stran 14.

nost ne igra bistveno pomembne vloge, razhajanja glede števila obiskov niso velika (52,0%, 45,8%, 42,9%). Do večjih razlik prihaja pri skupini obiskovalcev, ki potujejo na Madžarsko večkrat na mesec. V tej kategoriji prevladujejo obiskovalci madžarske narodnosti (41,6%), ostali prebivalci Lendave znatno zaostajajo po številu obiskov (Slovenci 22,3%, drugi 27,5%). Pogoste obiske Madžarov na Madžarskem pojasnjujemo z dejstvom, da imajo lendavski Madžari sorodnike, prijatelje in znance čez mejo v večjem številu kot Slovenci in pripadniki drugih narodnosti v Lendavi. Hkrati pa tudi možnost in neovirane komunikacije v materinščini lahko vplivajo vzpodbujevalno na odločanje za potovanje in navezovanje stikov na Madžarskem.

Na Madžarsko najbolj pogosto potujejo prebivalci Lendave madžarske narodnosti srednjih let (od 31-50 let), tj. tisti, ki so v najbolj aktivnem delovnem in življenjskem ciklusu. Manj potujejo mladi do 30 let (verjetno zaradi finančnih ovir, starševskih ali drugih obveznosti) in osebe nad 50 let (predvidevamo, da zaradi zdravstvenih oziroma starostnih težav, ki ne vplivajo vzpodbujevalno na odločanje za čezmejna potovanja). Pri osebah starih nad 50 let zasledimo padec potovanj na Madžarsko, hkrati pa je v tej skupini anketiranih največ oseb, ki nikoli ne potujejo na Madžarsko. Pri mladih (do 30 let) je skupina, ki "nikoli ne potuje" na Madžarsko, znatno nižja, kar kaže na zanimanje mladih za sosednjo Madžarsko.

Podatki o številu potovanj glede na stopnjo izobrazbe nam razkrijejo, da najpogostejše (večkrat mesečno) potujejo na Madžarsko anketirani s srednjo (36,2%) in višjo oziroma visoko izobrazbo (23,8%) najmanj pa z osnovnošolsko izobrazbo (18,6%).

Podatke o potovanju Lendavčanov na Madžarsko smo zbrali jeseni leta 1991. Od tega časa do obdelave podatkov (l. 1993) so nastali nekateri novi momenti, ki bi utegnili vplivati na porast potovanj v sosednjo državo. Odprtje novega meddržavnega mejnega prehoda (Pince-Tornjiszementmiklós), ki razširja možnosti za potovanja na Madžarsko (npr. skrajša pot v Nagykanizso, na Blatno jezero in v Budimpešto).

Posebno opazna so potovanja Lendavčanov in prebivalcev okoliških vasi ob četrtkih, ko je v sosednjem mestu Lenti sejemski dan. Bistveno nižje cene prehrabnih artiklov, tekstila, kulturnih dobrin (knjige, revije, vstopnice za razne kulturne prireditve, itd.) in nekaterih storitev (obrtnih, zdravstvenih, turističnih, itd.) povzročajo veliko zanimanje prebivalstva v Lendavi za potovanje na madžarska obmejna področja.

Namen potovanj na Madžarsko

Več kot podatki o številu potovanj na Madžarsko razkrivajo odgovori anketirancev o namenu potovanj čez mejo.

Med desetimi cilji potovanj so Lendavčani na prvo mesto postavili (možno je bilo posredovati več odgovorov) nakupovanje. Odgovori anketiranih zrcalijo realni položaj, ker se posamezniki večinoma odločajo za pot čez mejo zaradi nižjih cen na Madžarskem. Nakupovanje kot cilj potovanja čez mejo je najbolj

izrazito pri prebivalcih Lendave, v skupini "Drugi" (tj. skupini 13,9% anketiranih, ki niso ne Slovenci in ne Madžari). Ta skupina ("drugi") navaja v najvišjem številu 95,5% kot cilj potovanja nakupovanje. Nekoliko v manjšem številu (86,8%) navajajo kot cilj potovanja nakupovanje Slovenci, najmanj pa (81,2%) Madžari. Namen potovanja prebivalcev Lendave (na Madžarsko), pripadnikov madžarske narodnosti ponazarja tabela:

Tabela št. 2 NAMEN POTOVANJA MADŽAROV

Potovanje Madžarov so namenjena (v %)

Ponazoritev kaže, da Lendavčani madžarske narodnosti, poleg nakupovanja največ pozornosti namenjajo medsebojnim stikom s sorodniki, znanci in prijatelji.

Analiza vsebinske strukture obiskov na Madžarskem kaže na nekatere značilnosti teh stikov. Kot prva značilnost stopa v ospredje podatek o visokem številu obiskov sorodnikov. Ohranjanje stikov s sorodniki čez mejo kaže na hotenje po negovanju tradicij, sorodnih kulturnih vzorcev, družinskih in jezikovnih vezi.

Druga značilnost obiskov na Madžarskem kaže na visoko število prijateljskih vezi, na razvejanost medsebojnih stikov ob meji in na dobre sosedske odnose. Dobre medsebojne stike nedvomno vzpodbuja skupni jezik, običaji, skupne zgodovinske izkušnje in številni podobni problemi sodobnega (post socialističnega) družbenega razvoja.

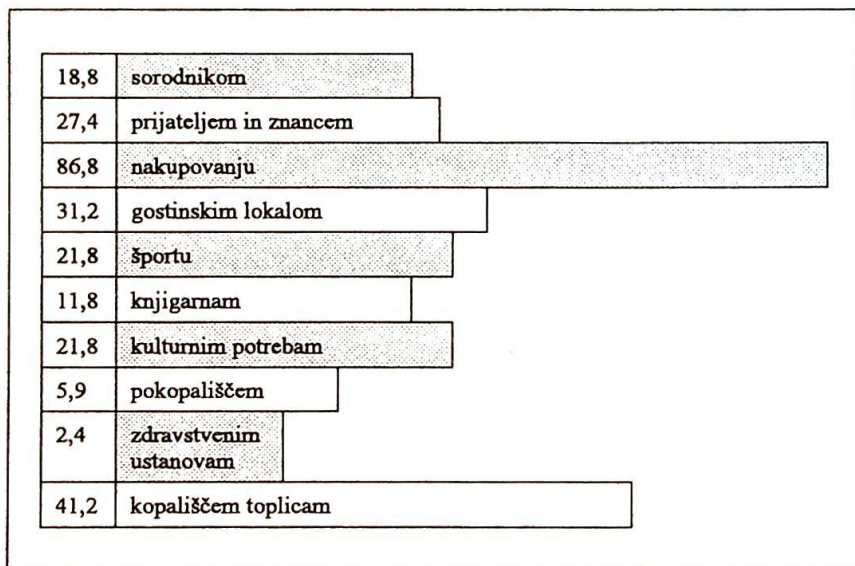
Tretja pomembna značilnost čezmejnih stikov je relativno visoko zanimanje Madžarov iz Lendave za obisk kulturnih ustanov, kulturnih prireditev (41,5%) in tudi knjigarn (32,9%). Številke kažejo, da lendavski Madžari namenjajo kul-

turnim ustanovam, prireditvam in knjižnicam večjo pozornost kot gostinskim lokalom in športnim dejavnostim.

Obiskovanje kulturnih ustanov (muzejev, razstav, kulturnih prireditev) in knjigarn vključuje tudi program dokaj številnih slovenskih obiskovalcev iz Lendave. To dejstvo nam dopušča razlago, da se pri teh obiskovalcih (33,6%) oblikujejo na podlagi seznanja s segmenti madžarske kulture (v zamejstvu in v Lendavi, kjer so sestavine madžarske kulture trajno prisotne) elementi večkulturnosti, kar ima svoj odraz na intelektualnem, socialnem in ekonomskem področju. Prisotnost jezikovnega in kulturnega pluralizma (kar omogočajo stiki na narodnostno mešanem območju v Lendavi in bližina madžarske, avstrijske in hrvaške meje) vplivajo na osebno usmerjenost prebivalcev Lendave, ki so zaradi geografskih, zgodovinskih in kulturnih okoliščin, hkrati lokalno in mednarodno orientirana.

Iz grafičnega prikaza lahko razberemo namen potovanja Slovencev na Madžarsko, hkrati pa lahko odkrivamo s primerjavo grafikonov podobnost in različnost potovalnih namenov Madžarov in Slovencev.

Tabela št. 3 NAMEN POTOVANJA SLOVENCEV
Potovanja Slovencev so namenjena (v %)

Podatki o ciljih potovanja Slovencev na Madžarsko kažejo, da kljub prevladujoči nakupovalni in turistični usmeritvi (obisk trgovin, gostinskih lokalov, kopališč-toplic) in poleg dobro razvitih medsebojnih stikov (sorodniki, znanci, prijatelji), pripada tudi kulturnim potrebam dokaj pomembno mesto. Gre za Slovence, ki imajo razvit interes do kulturnih dosežkov sosedov, hkrati pa so

osvojili (v družini, šoli, okolju) madžarski jezik do take stopnje, da lahko sprejemajo in spremljajo kulturno življenje na Madžarskem.

Podobnih sklepov ne dopušča vsebinska usmerjenost obiskovalcev iz skupine "drugi". V tej skupini je nakupovanje kot cilj potovanja na Madžarsko najbolj izrazito, manjši je delež tistih, ki obiskujejo gostinske lokale, kopališča in športne prireditve. Kulturna ponudba pa zanima manjši del te skupine. Tovrstna usmerjenost čezmejnih stikov korenini pri tej skupini po vsej verjetnosti v jezikovnih ovirah (nepoznavanje ali slabo poznavanje madžarskega jezika). To ugotovitev potrjujejo tudi izjave anketiranih, ki navajajo slabo razumevanje madžarskega jezika kot oviro pri navezovanju stikov na Madžarskem.

Kljub zaviralnim dejavnikom zasledimo tudi v skupini "drugi" sorodniške (14,4%) in prijateljske (18,0%) povezave, ki jih ima del (neslovenskih in nemadžarskih) obiskovalcev sposobnih komunikacije v madžarskem jeziku.

Vzpodbude in ovire pri navezovanju čezmejnih stikov

Poleg vsebine čezmejnih stikov prebivalcev Lendave, so nas zanimali tudi dejavniki, ki vplivajo (vzpodbujevalno ali zaviralno) na navezovanje stikov in širjenje spoznanj o sosednji državi Madžarski.

Tabela št. 4 Dejavniki, ki vzpodbujajo stike z Madžarsko

	Slovinci %	Madžari %	Drugi %	Skupaj %
1 - nič	12,6	6,3	10,8	10,3
2 - sorodniki	8,8	27,1	3,6	14,0
3 - cenejše nakupovanje	28,0	12,0	38,6	24,3
4 - prijazno okolje in ljudje	7,2	10,4	6,0	8,1
5 - občutek povezanosti z Madžari	1,6	9,9	2,4	4,4
6 - ugodna turis. ponudba	3,5	3,6	7,2	4,0
7 - prijatelji	7,2	9,9	6,0	7,9
8 - službeni kontakti	1,6	3,1	-	1,9
9 - zdravstveni razlogi (kopališča)	1,9	1,6	-	1,5
10 - šport	2,5	1,0	4,8	2,4
11 - bližina meje	7,2	3,6	9,6	6,4
12 - kultura	4,7	4,7	3,6	4,6
19 - drugi	6,3	4,7	6,0	5,7
99 - ne obiskuje Madžarske	6,9	2,1	1,2	4,6

Iz odgovorov anketiranih lahko ugotovimo, da se vzpodbude za navezovanje čezmejnih stikov razlikujejo, in sicer glede na narodnost anketiranca.

Na čezmejne stike Madžarov bolj vzpodbujalno vplivajo sorodniki (27,1%) kot cenejše nakupovanje (12,0%). Dokaj neizrazita pa je vzpodbujevalna vloga zavesti o povezanosti z matičnim narodom (9,9%). Šibkejša zavest o povezanosti z matičnim narodom korenini v zgodovinskih okoliščinah, ki so povzro-

čile pri nekaterih pripadnikih madžarske narodne skupnosti praznine in odsotnost občutka o povezanosti z matičnim narodom. Dolgoletna informativna in kulturna odtrganost od matičnega naroda, življenje v dveh različnih političnih sistemih (manjšina je živela v bistveno bolj demokratičnem samoupravnem socialističnem sistemu kot matični narod v okrilju real socialističnega bloka), gospodarskih razmerah (ki je madžarski manjšini zagotavljal dokaj višji življenjski standard in večje svoboščine kot jih je imel matični narod) in bivanje v večkulturnem okolju (s prevlado slovenske kulture in močnimi kulturnimi vplivi drugih jugoslovanskih republik, zlasti sosednje Hrvaške) so v mnogih primerih oslabile zavest o povezanosti z matičnim narodom. O tem pojavu je v okviru intervjuja spregovoril tudi dolgoletni vidni predstavnik madžarske skupnosti Varga Sándor, ki opozarja, da "... ko želimo razpravljati o narodni zavesti Madžarov, ki živijo na tem področju, moramo upoštevati teh dvajset let, ko so bili Madžari v Prekmurju (Sloveniji) nasilno ločeni od matičnega naroda. Generacije, ki so obiskovale osnovno šolo med 1946-66 imajo zelo nerazvito narodno zavest, ker niso imele nobenih zvez z matičnim narodom. Kvečjemu so kaj slabega slišali o matičnem narodu, ker so bile takrat takšne politične razmere. Ko se je meja odprla, so se pričele na novo razvijati sorodniške in prijateljske vezi, spoštovanje matičnega naroda, želja za krepitev medsebojnih stikov, hkrati pa se je krepila tudi narodna zavest."²⁴

Naša raziskava potrjuje krepitev vezi s sorodniki in prijatelji pri anketiranih, zajetih v raziskavo leta 1991. V manjši meri pa se potrjuje pričakovana krepitev zavesti o povezanosti z matičnim narodom pri Madžarih v Lendavi.

Iz podatkov razberemo, da pri Madžarih nastopa sorodstvo kot najpomembnejši razlog za stike z Madžarsko (27,1%), temu sledita cenejše nakupovanje (12,0%) ter prijazno okolje in ljudje (10,4%). Občutek povezanosti z matičnim narodom vzpodbuja le maloštevilne Madžare v Lendavi (9,9%) za stike z Madžarsko. Zelo majhna je tudi vloga kulturnega dogajanja na Madžarskem kot vzpodbujevalnega dejavnika za čezmejne stike Madžarov z narodno matico (4,7%).

Iz odgovorov na vprašanje o vzpodbujevalnih vplivih za stike z Madžarsko lahko razberemo, da Madžari v Lendavi namenjajo večji pomen konkretnemu, individualnemu čezmejnemu povezovanju (s sorodniki, znanci, prijaznemu okolju in ljudem), manj pa razmišljajo o povezavah na bolj abstraktni ravni ("narod", "matični narod").

Prihodnje raziskovanje bo zaradi spremenjenih razmer (sprememba političnega sistema na Madžarskem, prehod na parlamentarno demokracijo, bistveno spremenjen odnos madžarske države do Madžarov v zamejstvu in v svetu, itd.) lahko dopolnilo in v nekaterih pogledih tudi spremenilo ugotovitve raziskave iz leta 1991. Naša predvidevanja o procesu oživljanja in krepitvi nacionalne zavesti pri Madžarih v Lendavi (v letu 1992) temeljijo, razen na raziskovalnih izsledkih, tudi na opazovanju in spremljanju življenja v Lendavi ter na

²⁴ Ezért mind küzdeni kell Székely A. Bertalan beszélgetései Varga Sándorral, Szombathely 1990, stran 132.

neformalnih razgovorih s prebivalci Lendave. To mnenje bi lahko verificirala le ponovljena (kompletna ali le delna) raziskava v Lendavi, ki bi poskusila zajeti velike spremembe v življenju (mišljenju in čustvovanju) pripadnikov madžarske narodne skupnosti. Okrepljeno sodelovanje z matičnim narodom v zadnjih letih, kakor tudi politične in družbene spremembe na Madžarskem in v Sloveniji, so nedvomno vplivale na mišljenje, čustvovanje, na nacionalno osveščanje prebivalcev Lendave, kakor tudi na profiliranje odnosa Madžarov v Lendavi do matičnega naroda in madžarske države.

Pri Slovencih pomeni najmočnejšo pobudo za čezmejne stike možnost nakupovanja (28,0%). Glede turistične ponudbe in kulturnega dogajanja na Madžarskem kot vzpodbujevalnega dejavnika za čezmejne stike, so stališča Madžarov in Slovencev, približno enaka (ugodna turistična ponudba: Madžari 3,6%, Slovenci 3,5%; kultura Madžari 4,7%, Slovenci 4,7%).

Pri pripadnikih drugih etničnih skupin v Lendavi (skupina "Drugi") nastopajo cenejše možnosti za nakupovanje na Madžarskem kot najmočnejša vzpodbuda za čezmejne stike (36,6%). Temu sledijo, bližina meje (9,6%), ugodna turistična ponudba (7,2%), prijazno okolje in ljudje (6,0%). Zanimanje za kulturno dogajanje pa je še nekoliko nižje kot pri Madžarih in Slovencih (3,6%).

Pri dejavniki, ki zaviralno vplivajo na stike z Madžarsko, ugotavljamo nekatere skupne značilnosti, ne glede na narodnostno pripadnost anketirancev. Hkrati pa so opazne tudi nekatere razlike med akentiranci razvrščenimi po narodnostni pripadnosti. Podatki kažejo (kot prvo skupno značilnost), da več kot polovica Slovencev (53,6%), večina Madžarov (57,4%) ne vidi nobenih ovir pri navezovanju čezmejnih stikov z Madžarsko.

Anketiranci iz skupine "drugi" v večjem številu zaznavajo ovire pri navezovanju stikov z Madžarsko (le 32,9% poroča o neoviranih stikih z Madžarsko). Za to skupino anketirancev pomeni bistveno oviro pri navezovanju čezmejnih stikov nepoznavanje madžarskega jezika (32,9%).

Drugo skupno značilno oviro za prebivalce Lendave, predstavljajo carinski predpisi in obravnava na meji. Pripadniki madžarske manjšine te predpise občutijo kot bolj moteče kakor Slovenci in anketiranci iz skupine "drugi" (Slovenci 19,1%, Madžari 30,3%). To stanje verjetno izhaja iz dejstva, da Madžari potujejo najpogostejše na Madžarsko, hkrati pa tudi razvite sorodniške in prijateljske vezi ustvarjajo okoliščine za prenašanje različnega blaga čez mejo.

Glede na to, da je pri vseh obiskovalcih nakupovanje najpogostejša vzpodbuda za potovanje na Madžarsko, je občutljivost na carinsko obravnavo (in predpise) razumljiva. (Naša anketa je bila izvedena v letu 1991, ko je bilo dovoljeno pripeljati čez mejo neocarinjeno blago v vrednosti 350 avstrijskih šillingov).

Kot skupna značilnost se nam kaže tudi dejstvo, da za prebivalce Lendave (ne glede na narodnostno pripadnost) ne predstavlja večje ovire slaba prometna povezanost z Madžarsko z javnimi prometnimi sredstvi. Iz teh podatkov lahko sklepamo, da Lendavčani obiskujejo Madžarsko pretežno z lastnimi prometnimi sredstvi in niso odvisni od slabih javnih čezmejnih prometnih povezav.

Za čezmejne stike Lendavčanov, ki niso Madžari, predstavlja neznanje ali šibko obvladovanje madžarskega jezika oviro pri navezovanju stikov na Madžarskem. Ne glede na možnosti rabe madžarskega jezika v javnem življenju na dvojezičnih področjih v Prekmurju in na dvojezično šolo, (ki si prizadeva usposobiti učence za rabo obeh jezikov), nastajajo jezikovne ovire za del Slovencev (19,1%) in za skupino "drugi", (32,9%) pri navezovanju čezmejnih stikov.

Preučitev osebnih stikov prebivalcev Lendave s sosednjo Madžarsko je narekovala nadaljnja zamisel raziskave, ki se bo osredotočila na percepcijo Lendavčanov o sosednji Madžarski in njenih prebivalcev. Izjave anketiranih potrjujejo, da imajo njihovi osebni stiki najpomembnejšo vlogo pri oblikovanju pogleda ("image") na sosednjo Madžarsko in njene ljudi. Ta kakor tudi druga vprašanja, povezana s percepcijo in refleksijo Madžarske in njenih prebivalcev, bodo obravnavana v drugem delu študije.

Summary

Cross-border Contacts of the Inhabitants of Lendava with the Neighbouring Hungary

The article recapitulates the first part of the research "Cross-border contacts and the perception of Hungary with the inhabitants of Lendava". The introductory part surveys international documents dealing with issues of cooperation between parent nation and its minorities and analyses the so far practice of communication between them (with special emphasis on the contacts of the Hungarian minority in Lendava with its parent nation).

Some general ascertainings and conclusions can be drawn from the dealt with materials regarding the cooperation of parent nations and minorities:

1. Concepts of cooperation of national minorities with parent nations (comprised in international documents on protection of human rights), the basic aim of which is to help minorities preserve their ethnic identity, met with many changes and great development on international legal level. The Republic of Slovenia followed this development in its constitutional and legal documents.

2. Cooperation and communication of national minorities with parent nation is regulated and decisively oriented by political (and at the same time economical, cultural) contacts between two states.

3. Longlasting traumatic relations between the SFR Yugoslavia and PR of Hungary, together with decades long incorporation of Hungary in the Eastern political bloc, essentially influenced the contacts and cooperation of the Hungarian minority in Lendava (Prekmurje) with its parent nation, as well as the perception and reception of the parent nation.

A new and more promising period for cross-border cooperation was made possible by democratic changes in Hungary and the altered views on the relations (and tasks) of mother nation towards its minorities. A new zeal to this kind of cooperation is also enabled by the new status of the Republic of Slovenia which, as an independent state,

4. *From the complex relation minority - mother nation factors influencing the intensity of mutual contacts and cooperation can be determined:*

- the degree of democracy in the political system a minority lives in,
- the degree of democracy of the political system of the parent state,
- financial possibilities for the implementation of cooperation plans,
- vitality of ethnic minority, its wish to cooperate with parent nation,
- reflexion of minority on its parent nation and on the social constellation in the parent state,
- desire and capability of parent nation to preserve and foster contacts with its minorities.

5. *The parent nation-minority relation is usually presented through quantitative aspects of cooperation. Qualitative aspects of cooperation are mostly embraced in the description of forms and methods of cooperation. However, it is not possible to explicate the integrity and complexity of the relation between parent nation and minority with rational structures as the relation is not limited to cognitive and manifestation level only, implying also affective and value dimensions. The relation is also affected by experience (positive, negative, traumatic), perception and reception ("image") of the parent nation (or the parent nation state) on the part of an individual and of the society that surrounds him.*

6. *The growing significance of ethnicity, increased permeability of state borders and intense cross-border contacts are the heralds of new aspects of cooperation between minority and parent nation. Apart from the traditional care for the preservation of ethnic identity, the cooperation between minority and parent nation is nowadays also focused on more demanding goals (cultural particularities of minorities ought to become an integral part of the intellectual and material production of the parent state, and minority culture ought to be closely connected and intertwined with the mainstream of intellectual thought in the parent nation).*

7. *The empirical part of the research was focused on the analysis of personal contacts of inhabitants of Lendava with neighbouring Hungary (frequency and contents of the respective contacts), and on stimulations and obstacles that foster or impede cross-border contacts.*

The research project dealt with individual, spontaneous cross-border contacts of inhabitants of Lendava, with special emphasis upon the contacts between Hungarians in Lendava and their parent nation in Hungary. The decision to study personal informal contacts was deliberate (the number and nature of such contacts being less known), and due to the fact that in the past (political) interest was mostly centred on institutional contacts between minorities and parent nations.

8. *Data indicate that contacts with Hungary intensified due to the possibility of unimpeded crossing of state border. Cross-border contacts were studied according to ethnic adherence, age and education of inhabitants of Lendava. Simultaneously, factors that stimulate or hinder cross-border travels were investigated.*

The research project laid special emphasis on personal contacts of inhabitants of Lendava with Hungary, because research results (in the second part of the project) proved that personal contacts of inhabitants of Lendava are of the utmost importance as far as perception and reflexion of Hungary and its people are concerned. The second part of the research project is to deal with these issues in particular.